

A BÜKKALJA ÉS A KAPTÁRKÖVEK

▷ SZÖVEG: BARÁZ CSABA–SÜTŐ LÁSZLÓ | FÉNYKÉP: BARÁZ CSABA

Az UNESCO-felvételre pályázó Bükk-vidék Geopark kifejezést hallva alighanem a barlangok, a források, a fennsík vagy éppen a kövek vonulatának látványos sziklaletörései jutnak eszünkbe, holott a hegység északi és déli előtere szintén látványos georétegekkel rendelkezik, bár ezek a közismert karsztos tájtól teljesen eltérők

A Bükk és az Alföld átmeneti zónájában húzódó kistáj a Bükkalja. Két, hagyományos gazdálkodási mód, tájhasználati forma – a szőlészet-borászat és az újból fellendülő legeltető állattartás – igen szoros kapcsolatban állt és áll a tájegység sajátos kőkultúrájával, amelynek legarchaikusabb rétegét a kaptárkövek jelentik.

A Bükkalja kőzettani felépítésének köszönhetően elsősorban az állékony, de jól faragható vulkáni kőzetekhez, a riolit- és a dácittufához, valamint a tűzárkőhöz (ignimbrihez) kötődően e tájegység településein jelentős hagyománya van a kő megmunkálásának (a kőfaragásnak, a kővágásnak, a kőfejtésnek), a kő népi alkalmazásának. Az építőkövet fejtése és a

A Százrejteki

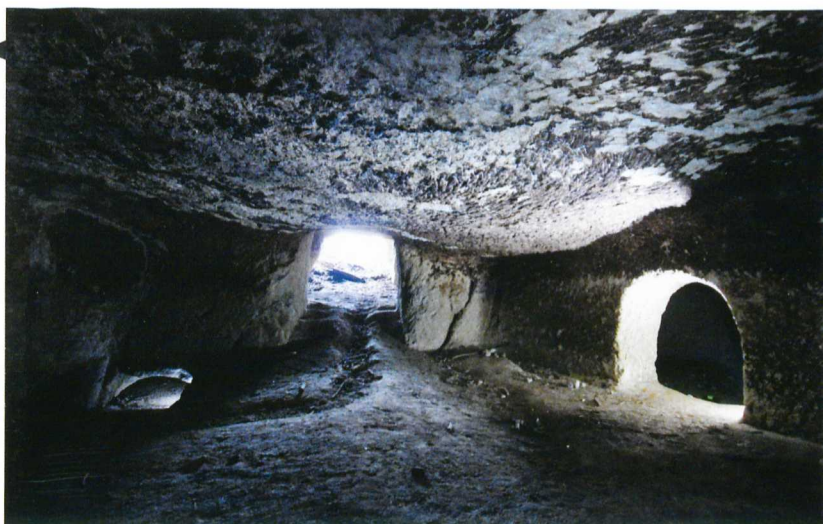
A Százrejteki nevű, több változatos méretű helyiségből álló, kőbe vágott, ősi menedékhely Andornaktálya határában. Lehetséges, hogy már a tatárjárás idején menedékként szolgált

Tájhasználat és kőkultúra

Szürkemarhagulya téli szállásán a király-kúti, kőzetbe faragott istállóban

Tetők, hátak, kúpcsoportok

A „Szomolyai kaptárkövek természetvédelmi terület” látképe a járóplatformok kiépítése előtt

FOTÓ: KOZMA ATTILA

népi építészetben történő felhasználása, a kőzetbe mélyített helyiségek (barlanglakások, pinceházak, pincék, pincecsoportok, kőhodályok, kőistállók, gabonásvermek, egyházi jellegű, szakrális sziklahelyiségek) készítése a Kárpát-medencében itt nyúlik vissza a legrégebbi időkhöz.

A vakablakos-, bálvány-, köpüs- vagy kaptárkövek elnevezésből az utóbbi a legismertebb, de az Ördögtorony, Királyszeke, Törökasztal, Kősárkány és megannyi misztikus elnevezés is mendemondák sorát hordozza. Nem véletlenül váltak a kaptárkövek a Bükkalja jelképévé, ahol 72 sziklatorony emel-

kedik a lejtők oldalán, melyekbe közel 500 fülkét véstek itt élő elődeink. Bár kőzetanyagukról, kialakulásukról sokat tudunk, de még mindig érnek meglepetések, s az egykori emberi felhasználásuk máig őrzi titkait.

Volt idő, amikor egyesek nem a különleges formavilágban, hanem pusztán a kőzetanyagban láttak értéket: a bányászat során. Az 1958-ban a szomolyai kaptárkövek sziklavonulatán nyitott kőbánya súlyos károkat okozott, de szerencsére két évvel később már természetvédelmi területté vált: 13 sziklatornyával a térség leggazdagabb kaptárköves tájrészlete.

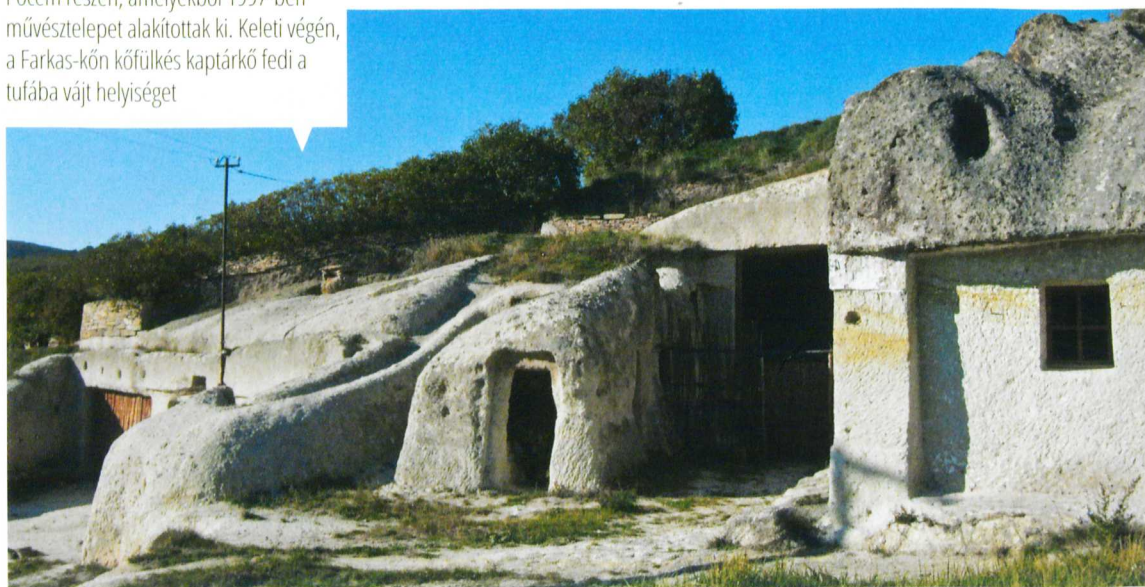
Éltre kelt bálványok

Kultusz-rekonstrukciós kísérlet a szomolyai Királyszekén

Pocem, Farkas-kő

A 19. század elején nincstelen zsellérek faragták a barlanglakásokat Noszvaj Pocem részén, amelyekből 1997-ben művésztelepet alakítottak ki. Keleti végén, a Farkas-kőn kőfülkés kaptárkő fedti a tufába vájt helyiséget

Tűzárok anyaga

Miért olyan értékes ez a kőzet, amelyből a történelmi Eger épületei, a bükkaljai falvak házai épültek, s az egykori barlanglakásokat vagy a méltán híres borospincéket mélyítették? Azért mert egyes rétegei igen jól faraghatók, ugyanakkor vannak nagyon kemény, ellenálló, összesült rétegei is. Porózussága biztosítja az átszellőzést s a négy évszakos kellemes hőmérsékletet. A kedvező tulajdonságok a keletkezési folyamatokra vezethetők vissza.

A Bükkalja fő kőzetanyaga a földtörténeti miocén korban (kb. 17,4–14,3 millió évvel ezelőtt) a Kárpátok kialakulásához kapcsolódó lemezalábukásos folyamatot kísérő vulkanizmusnak köszönheti létét. A földkéregbe nyomult magma több, ma már az Alföld üledékei alatt megbújó kitörési központból jutott a felszínre. Nem is akárhogy! A kitörések során – a Vezúv i. sz. 79. évi működéséhez hasonlóan – a kirobbant törmelék

akár 15–30 km magas kitörési felhőből érkeve, több száz °C-os, horzsaköves törmelékárként száguldozott végig a terepen. A horzsakövek a robbanás során gyorsan hűlő, gázdús törmelékből keletkeztek, ezért kis sűrűségük miatt úsznak a vízen. Gyakran előfordult az is, hogy a magas hőmérséklet (450–500 °C) miatt leülepedő szemcsék részben újra megolvadtak, majd kihűlve összehegedt, „összesült” kőzetek jöttek létre.

A szomolyai Kaptár-rét 7. számú fülkés sziklája

„A helynek nemcsak fizikája, hanem metafizikája is van és nemcsak látvány, hanem génusz.” (Hamvas Béla)

Miért különlegesek a kaptárkövek?

5–8 millió évet kell visszamennünk az időben, amikor a vulkáni alapközet már a Bükk heglábát alkotta. E lejtőket az Alföld felé futó vízfolyások tagolták, s a völgyek között olyan háta k jöttek létre, amit a záporpatakok továbbbárkolhattak. A helyenként akár 20 m magasságot is elérő, kúp alakú eróziós tornyok a felszínt sűrűn tagoló vízmosások között fennmaradó gerincekből formálódtak ki, fokozatosan elválva a lejtő oldalától. A mainál melegebb

és csapadékosabb éghajlaton, a mállás előkészítette felszínen a laza, horzsaköves tűzár-közet gyorsan pusztult, ami a jégkorszakok gyér növényzetű időszakában folytatódtatott.

Jól mutatja a közet pusztulását a lépteink alatt dübögő hangot adó cserépfalui Ördögcsúszda vagy a Mész-patak szurdoka, ahol a bevágódott 6–8 m mély völgyben most is évről évre új formák keletkeznek a vízerózió nyomán.

Napjainkban a részben növényzet fedte felszínen lelassult a kaptárkövek formálódása, így a tornyok különböző fejlődési szakaszban konzerválódtak. A kialakulás folyamatát a lejtőtől éppen kipreparálódó kisebb kúpok, a hegyoldalhoz nyeregkel kapcsolódó önálló tornyok, a lejtőtől teljesen elváló kaptárkövek, majd a pusztuló sziklák mutatják.